

BOTANISKA NOTISER

UTGIFNE AF

N:o 1 & 2.

TH. M. FRIES.

1866.

INNEHÅLL: TH. M. FRIES, Christian Stenhammar, ett biographiskt utkast. — F. W. C. ARESCHOUG, Om några *Rumex*-former. — A. J. MALMGREN, Spår af en högnordisk Flora i sydöstra Finland. — TH. M. FRIES, Nya Skandinaviska Laf-arter. — E. V. EKSTRAND, Novitier för Kalmar Läns Flora. — TH. M. FRIES; Några nyare iakttagelser rörande egendomligheter vid växters befruktning.

1. Christian Stenhammar, ett biographiskt utkast af TH. M. FRIES.

Det är ett ofta upprepadt påstående, att, under det i våra dagar bildning och kunskaper tränga allt djupare ned bland sjelfva massan af folket, sådana män blifva alltmer sällsynta, som i andlig bemärkelse kunna sägas vara "liksom Saul ett hufvud högre än det öfriga folket" och som genom mångsidig kunskap kunna täfla med dessa förflutna tiders lärdoms-giganter, som nu väcka en efterverlds förvåning och beundran. Vi lemna oafgjord denna den allmänna bildningens påstådda nivellerande egenskap, men knappast torde det väl dock kunna förnekas, att mångsidig lärdom blir allt sällsyntare i vår tid, då hvarje enskild vetenskap dagligen allt mer utvidgar sig och till följe häraf en arbetsfördelning äfven här blir allt mer nödvändig; få torde derföre i våra dagar de män vara, som med fog kunna göra anspråk på namnet polyhistor.

Såsom en sådan måste man dock anse den veteran bland Sveriges botanister, som nu efter en lång och gagnande verksamhet lemnat detta jordiska och åt hvilkens minne dessa rader äro egnade. Denna tidskrifts ändamål tillåter oss dock blott att påpeka hans förtjenster om botaniken; hans verksamhet för öfrigt såsom lärare i skolan och församlingen,

såsom riksdagsman, såsom skriftställare i de mest olikartade ämnen (t. ex. fysik, historia, geographi, theologi, zoologi, politik) öfverlåta vi åt andra att skildra.

Christian Stenhammar föddes d. 18 Oktober 1783 i Eds församling i Östergöthland ¹⁾ och afled, såsom redan förut blifvit i denna tidskrift omnämndt, d. 10 Jan. d. å. Mer än 82 års ålder hade han sålunda uppnått och derunder har hans outröttliga ande i många, ofta helt olika riktningar verkat och gagnat. I början af sin studiitid var det hufvudsakligen de matematiskt-fysiska vetenskaperna, som han med förkärlek omfattade, hvarföre han, efter att vid 1809 års Magister-promotion i Upsala hafva innehaft första hedersrummet, utnämndes till Docent i Physiken. Han lemnade dock så godt som genast den akademiska lärarebanan för att vid Linköpings Gymnasium öfvertaga undervisningen först i Historia och Geographi, sedan i Theologi och Philosophi. Under denna hans lärare-tid, som räckte ända till 1830, blef hans håg emellertid alltmera riktad åt naturvetenskaperna, och hans studier i dessa ämnen blefvo ej blott för honom sjelf en källa till njutning och fröjder, utan han förstod äfven att göra det förvärfvade kunskaps-kapitalet fruktbringande för andra.

Vi känna alla, åtminstone genom andras berättelser, hvilken låg, för att ej säga rent af föraktad, plats, naturvetenskaperna för ej längesedan intogo vid våra läroverk och att först på senaste tider en förändring till det bättre i detta afseende inträdt. Med denna förändring är namnet Stenhammar på ett hedrande sätt förenadt och hans åtgöranden i detta afseende skola säkerligen länge med tacksamhet ihågkommas. Redan under denna naturvetenskapernas förnedringsperiod förstod han att vid Linköpings Gymnasium genom sina kunskaper och sitt ospärda nit ingifva aktning, intresse och kärlek för desamma; ett botaniskt sällskap stiftades der-

1) En broder till honom var Botanisten, Professor Carl Stenhammar, död 1827.

städes af honom, som än i dag fortlefver och som gjort Linköpings skola sedan lång tid känd såsom det läroverk, der dessa studier med största ifver och framgång idkades.

Men denna hans verksamhet såsom lärare och befordrare af naturvetenskapernas studium vid skolan kan endast betraktas såsom den första början af hans verksamhet i denna riktning. Efter att 1830 hafva lemnat skolan och tillträdt Häradshammars och Jonssbergs pastorat ¹⁾ kallades han snart af sina embetsbröders förtroende till deras representant vid 1834 års riksmöte och detta förnyades sedan 1840, 1844, 1847 och 1850, hvarefter han sjelf till följe af tilltagande ålder och aftagande krafter afböjde förnyadt återval. Hans vidsträckta kunskaper, skarpa förstånd, ovanliga arbetsförmåga och sjelfständiga tänkesätt förskaffade honom snart ej blott hans ståndsbröders aktning och förtroende, utan gjorde honom äfven snart till en af de förnämsta ledarne inom ståndet. Under de politiska stridigheter, hvori han härigenom indrogs, förkolnade ej den gamla kärleken till naturvetenskaperna, utan vid hvarje tillfälle förde han varmt och oförskräckt deras talan, och detta så lyckligt, att det väl knappast kan förnekas, att det till en stor del är hans förtjenst, att de nu ej mera vid skolorna äro föraktade eller på sin höjd tolererade, utan likställda med öfriga läroämnena, samt att deras målsmän ej längre (i Linnés fädernesland!) behöfva tjenstgöra för så godt som en simpel dräng-lön, utan få sin möda betald efter samma måttstock som sina medlärare. Det fordrades isanning Stenhammars energi, kunskaper och anseende för att nedtysta och vederlägga mången fördom mot dessa vetenskaper, som plägar vara ej alldeles ovanlig, äfven inom det stånd, han tillhörde, och måhända var hans stränga konservatism i politiska, liksom orthodoxi i theologiska frågor ej utan gagn för naturvetenskaperna, såsom ett för hans i nämnda afseenden likatänkande medbröder talande bevis mot

1) Redan 1816 utnämndes han till kyrkoherde i Törnevalla, men för-
enade dermed sin befattning såsom skollärare.

det ofta upprepade påståendet om naturvetenskapernas skadliga inflytande på menskligheten.

Vi lemna dock hans verksamhet på politikens fält för att i korthet redogöra för hans arbeten såsom botanisk författare. Ehuru han med varmt intresse omfattade alla botanikens olika grenar, var det dock, såsom bekant är, isynnerhet lafvarne, åt hvilka han i mer än 40 år egnade en varm, ända till hans sista dagar ungdomlig kärlek. Redan 1825 utgaf han 5:te och 6:te fasciklarne af det under namn af *Lichenes Sueciæ exsiccati* välbekanta verk, hvars utgifvande jemte af honom besörjdes af E. Fries och Ljungstedt, och 1831 följde de 10:de och 14:de fasciklarne, alla dessa åtföljda af *Schedulæ criticæ* öfver de i desamma upptagna arterna. Då han till följe af sin embetsställning var bunden, hade det hittills hufvudsakligen varit Östergöthlands laf-flora, som lemnat materialerna till hans studier, men 1845 företog han en resa till det då i lichenologiskt afseende så godt som alldeles obekanta Gotland, hvarest oväntade fynd gjordes; resultaterna af de under denna resa gjorda iakttagelserna finnas nedlagda i en intressant afhandling *Om Gotlands laf-vegetation* (Vet. Ak. Handl. 1846). Då emellertid en sådan guldgrufva, som den nu uppdagade, under en enda sommar ej kunde tillräckligt bearbetas och uttömmas, företog han 1855 och 1857, åtföljd af yngre botanister, resor på denna intressanta ö, som i olika rigtningar genomforskades. Resultaterna af dessa färder finnas till en del meddelade i Vet. Ak. Förhandl. 1857.

Under de senaste åren af hans lefnad upptogs hans tid och tankar hufvudsakligen af ett enda föremål, nemligen utgifvandet af det för de deri utdelade exemplarens ovanliga rikedom och skönhet utmärkta exsiccaturverket *Lichenes Sueciæ exsiccati, editio altera*, hvaraf första fascikeln utkom 1856 och hvaraf inalles 8 fasc. medhunnits. Materialier till 4 à 5 fasc. finnas dessutom insamlade och det är att hoppas, att dessa framdeles skola kunna ordnas och utgifvas. Kritiska anmärk-

ningar öfver i dessa fasciklar förekommande arter förefinnas i Vet. Ak. Förhandl. 1856, 1859, 1862 och 1865.

Det är emellertid ej blott den flit och ifver, hvarmed han under decennier fortsatte dessa sina arbeten, som bör väcka vår beundran, utan det är derjemte en annan omständighet, som i hög grad talar om hans brinnande kärlek för detta hans älsklingsstudium. Han var redan en åldrig man, då inom lichenologien för ungefär ett tiotal af år sedan genom mikroskopets användande den revolution inträffade, som så godt som med ett slag kullstörtade de gamla systemerna och åsigterna och gjorde detta botanikens fält till en tummelplats för de mest olikartade åsigter, hypoteser och gissningar, ur hvilket chaos först småningen den på noggranna observationer stödda och genom kritiken luttrade sanningen började framgå. Flera af den gamla lichenologiens heroër (t. ex. Schærer och Flotow) sågo denna plötsliga omstörtning af nästan allt förut bestående med en sådan sorg och grämlse, att detta — enligt hvad allmänt påstås — blef en spik i deras likkista; andra öfvergäfvö detta sin ynglinga- och mannaålders älsklingsstudium, som de nu på sin ålderdom knappt igenkände i den moderniserade drägten. Vi känna knappt mer än ett undantag härifrån och — detta är den gamle Stenhammar. Snart finna vi den nästan 75-årige hafva förskaffat sig ett mikroskop för att med dess tillhjälp sjelf följa med och medverka till vetenskapens utveckling. Det vore obilligt och förmätet att fordra, att man vid så hög ålder skulle kunna bilda sig till en framstående mikroskopiker, men det brinnande nit, det oförskräckta *mod*, hvarom detta vittnar, kan ej annat än väcka en rättmätig beundran.

Det är emellertid ej blott såsom lärare, riksdagsman och författare, som den hädangångne verkat för naturvetenskaperna, utan härtill kommer, att han mer än någon annan inom vårt land på senare tider kan göra anspråk på att anses såsom en Botanisternas Mæcenat. Vi hafva förut nämnt, att han vid Linköpings Gymnasium stiftade ett botaniskt sällskap; hans intresse för detsamma upphörde ej med hans

bortgång från läroverket, utan visade sig allt framgent genom de præmier, som han inom detsamma utdelade; då för öfrigt fråga väcktes om sammanskott för något botaniskt ändamål, har Stenhammars namn aldrig saknats. Härtill kommer, att han under flera år bekostat flere yngre botanisters resor till olika trakter af Skandinavien för deras undersökning i lichenologiskt afseende, och lägga vi härtill de ej obetydliga penninge-uppoffringarne för sitt exsiccaterverk, hvilket han till allra största delen gratis utdelade till vetenskapliga institutioner, läroverk och enskilda vetenskaps-iddkare, så kunna vi lätt inse, att det ej varit obetydliga summor, som han offrat på vetenskapens altare.

Lägga vi nu till dessa hans vetenskapliga förtjenster hans gagnande verksamhet i många andra afseenden, så behöfva vi sannerligen ej undra, att utmärkelser och hedersbetygelser föllo på hans lott*). Sjelf satte han på dessa ringa pris och mottog dem med en nästan till motvilja gränsande blygsamhet. Men den största utmärkelsen var i sanning den odelade vörndnad, hvarmed Sveriges naturforskare blickade upp till denne deras Nestor. Men också var han ännu i sin ålders höst för dem en föresyn, som få torde kunna följa. Få torde väl så som han kunna anses berättigade att såsom långvariga mödors lön njuta ett "*otium cum dignitate*", men hans hvila var *arbete*, ett ihärdigt och rastlöst arbete, och i detta fann han sin fröjd fördubblad under glädjens och helsans dagar, sin tröst under sorgens tider och sin vederqvickelse under plågorna och smärtan.

Han hvilar nu efter en lång och gagnelig lefnad på Häradshammars kyrkogård under de resliga popplar, som han sjelf en gång planterat, men Sveriges — och ej blott dess — botanister skola länge med tacksamhet och vörndnad i sitt hjerta bevara minnet af den silfverlockige gubben med männens kraft och ihärdighet samt ynglingens glödande nit och intresse.

1) Af dessa må här blott nämnas: Led. af Kgl. N. O. 1841, Theol. Doctor 1844, Led. af Kgl. Vet. Akad. 1847, Jubel-Magister 1860, Led. af Kgl. Vet. Societ. i Upsala 1860, Kommend. af Kgl. N. O. 1862.
